

УДК: 371.33

Троїцька Т.С., Тараненко Г.Г.

**ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТНІХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР**

Постановка проблеми. Епоха глобальних проблем чітко позначила кризу сенсожиттєвих детермінант людини і, відповідно до цього, виникає

необхідність звернення до нового планетарного світогляду, адекватного оптимістичній перспективі процесу розвитку людства на сучасному етапі еволюції. У цьому контексті головна роль відводиться сучасній освіті, основою якою мають, на нашу думку, стати оновлені гуманістичні цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість дослідників розуміє гуманізацію освіти як нову парадигму, основу якої складає людиноцентристський підхід, визнання людини як найвищої соціальної цінності, повага до особистості, до її гідності, запитів, інтересів, особистих цілей, створення умов для розкриття її здібностей, для самовдосконалення та самоствердження [1; 2; 4 та інші]. Та, на жаль, такий підхід є не достатньо результативним у спробі вирішення актуальних проблем сучасної цивілізації. Тому, на думку багатьох вчених (Скотна Н.В., Сухіна І.Г., Корсак К.В., Лутай В.С., Мойсєєв М.М., Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та інші), людство має звернутися до ідей коеволюційного розвитку природи і суспільства, до ідей екологічного імперативу та етики моральності.

Мета статті – обґрунтувати необхідність доповнення гуманізму етичної методології сучасними детермінантами.

Результати дослідження та їх обговорення. У пошуках шляхів подолання освітньої кризи, зокрема у визначенні світоглядних принципів, на які можна було б спиратися в педагогічній практиці, гуманізм як специфічна система поглядів постає найбільш привабливою для освітян методологією. Дійсно, він створювався протягом віків і природно відображає історично сформовані підходи до проблеми, конкретне уявлення про ті чи інші загальнолюдські цінності. Тому гуманізація суспільних відносин, гуманістичний підхід до всіх аспектів реформування суспільного життя давно вже стали нарижним каменем державної політики України.

Зважаючи на історичну давність проблеми гуманізму, суспільство щоразу повертається до цієї великої ідеї, то – безпорадно аналізуючи незначні досягнення, то – стурбовано плануючи перспективи, то – ретельно досліджуючи сутність проблеми в контексті сучасних реалій світу.

Безсумнівним залишається величезний його потенціал щодо модернізації освіти, оскільки вона здійснює поворот до цілісної картини життя і, насамперед, – до світу культури, людини, до олюднення знань та формування гуманістичного, системного, планетарного мислення. У цьому розумінні справжній сенс гуманізації освіти полягає не в тому, щоб збільшити викладання певних, насамперед гуманітарних, дисциплін за рахунок інших, а в тому, щоб освіта могла забезпечити майбутнє існування людини як у суспільстві так і в біосфері. Розуміючи сутність сучасного гуманізму як основу підготовки людини до людських відносин з природою та суспільством, необхідно сформулювати чітке уявлення про його місце в подальшому розвитку цивілізації.

У цьому контексті особливого значення набуває доповнення гуманізму коеволюційною детермінантою, екологічним імперативом та світоглядно-моральною етикою.

Розуміння системи “людина і світ” потребує нової спрямованості мислення і перебудови його категоріальних структур на такі якості розуму як критичність, креативність, гнучкість, розуміння не тільки близьких, а й віддалених наслідків рішень, що приймаються (особливо глобального характеру), усвідомлення їх внутрішньої альтернативності. При цьому, на нашу думку, треба глибоко осмислити феномен глобально-орієнтованого виховання, спрямованого на підготовку людини як розумного учасника спільної діалогової діяльності, який вміє працювати в “команді” і приймати колективні рішення [6, с.35].

Одним з головних засобів формування екологічної свідомості сучасної людини, на наш погляд, має бути система глобально орієнтованої освіти та виховання. Тому так нагально постала проблема органічного залучення екологічної компоненти в загальноосвітнянський процес та суттєвого збільшення його дидактичного навантаження. Наука може впливати на формування свідомості лише через систему освіти. Та спочатку треба подолати наскрізну хибу нашої педагогіки – абсолютний акцент на інформативність. Екологічна освіта не може обмежуватися досягненням абстрактних істин, вона має орієнтувати на їх асиміляцію й “переживання”.

У цьому контексті визначним фактором розвитку суспільства має стати нова етична свідомість, заснована на моральному ставленні до природного світу. Зважаючи на те, що серцевиною етичної свідомості є моральний вибір і відповідальність за нього, можна визначити останній не як одноразовий акт, а процес перманентний. Моральний вибір постає як постійний пошук, сумніви, корекції, вічна боротьба з собою й вічне собою невдоволення, вибір між добром і злом.

На думку вчених, головним завданням нової етики має стати подолання розриву між прогностичністю та могутністю дій людини, встановлення наданого контролю за власною непомірною могутністю. Але слід зауважити, що нова етика не заперечує традиційної (старої), інакше вона перестала б бути етикою [5, с.55].

З огляду на означені обставини виникає потреба в етиці, орієнтованій на формування відчуття персональної та колективної відповідальності за стан біосфери перед сучасним та майбутніми поколіннями.

Сучасна етика бере на себе відповідальність за благо людей, в тому числі їх майбутніх поколінь, а також і усіх інших форм життя. Всупереч глобальним загрозам сучасності вона пропонує суттєві ціннісні

переорієнтації свідомості в напрямі культивування поваги та любові до природи, відмову від традиційних споживацьких установок.

Ставлення людини до природи нині набуває такого ж морального значення, як і ставлення людини до людини. По суті, це одне й те саме ставлення і цю обставину мають на увазі, коли кажуть про перехід морального імперативу в імператив екологічний. Окреслене коло питань в основному й цікавить спеціалістів з “новітньої” етики, що в сучасній літературі визначається по різному: “етика виживання”, “біосферна етика”, “екологічна етика”, “етика живого” та ін.

На нашу думку, саме зараз неопініме значення для людства набуває єдина планетарна свідомість, яка стихійно формується на психологічному рівні як первинне відображення нових для людства характеристик соціального буття, але потребує більших зусиль для свого становлення на більш осмисленому і (в цьому сенсі) ідеологічному рівні.

Люди мають зрозуміти, що хоч би яким був варіант стратегії виживання, вони мусять узяти на себе надскладні зобов'язання перед собою, перед своїми близькими, розробити й поступово реалізовувати цілий ланцюжок самообмежень. Ці потрібні обмеження, що мають утверджуватися в нашому житті, мають вплинути на формування нового характеру майбутньої цивілізації, на структуру відносин між окремими людьми, цілими народами й країнами. Це нова система поглядів – нові цінності, що ведуть до зміни моралі, підвалинами якої мають бути: ідея коеволюції (розумного співіснування) біосфери й техносфери; планетарний, загальнолюдський підхід до вирішення земних соціально-економічних (передусім енергетичних) та екологічних проблем; ідея універсалізму – глобальної й космічної взаємозалежності всіх процесів; ідея необхідності самообмежень, підказаних екологічними законами й досвідом попереднього розвитку; ідея оптимального використання всіх ресурсів Землі на основі впровадження нових ресурсозберігаючих і маловідходних технологій та міжнародної

глобальної експертної оцінки цих ресурсів; ідея збереження й примноження біорізноманіття; консолідація людства під прапором об'єктивного знання, перетворення науки на керівний інструмент; тотальна екологізація життя людей, перехід від сервотехнологій (небезпечної для довкілля) до екотехнологій [3, с. 42 - 43].

І нарешті, слід зауважити, що глобальна етика повинна використовувати мову та образи, притаманні всім основним релігійним та етнічним групам; отже, її мова повинна бути “гуманістичною”, а не взятою з авторитарної релігійної книжки; вона має бути побудована “знизу”, а не “згори”. Як наслідок, вона повинна бути антропоцентричною, навіть більше антропокосмоцентричною, бо ми не можемо бути повною мірою людьми, окрім як у контексті цілісної реальності. Твердження повинні бути за формою динамічними, в тому сенсі, щоб їх можна було тлумачити у ширшому контексті. Глобальна етика повинна встановити непорушні мінімуми, а максимуми залишити відкритими, щоб було до чого прагнути.

Висновки. Видається логічним, що гуманістичні складові освітньої реформи в Україні безпосередньо пов'язані не стільки з орієнтацією на окрему особистість, скільки обумовлюють її зорієнтованість на цілісний неподільний світ і його глобальні проблеми, на усвідомлення пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими, національними чи класовими, на інтеграцію у світові освітні структури.

Гуманістичний підхід до освіти вимагає також багатокладності та варіативності освітянського простору, що передбачає в межах єдиної державної системи освіти різноманітність форм власності на освітні установи та послуги, створення для кожної людини широких можливостей вибору форм і засобів навчання, навчальних закладів, які б відповідали запитам особистості, запровадження варіативного компонента змісту освіти, диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Екологічний імператив має стати, на наш погляд, аксіологічною першоосновою глобально-кoeволюційного світогляду екологічного гуманізму, який розглядатиме перспективу людського буття в світі саме виходячи з переорієнтації на екологічні ціннісні пріоритети. Керуючись екологічним пріоритетом людина здатна стати на коeволюційний шлях культурно-історичного прогресу.

Отже, для України першочерговими стають саме ці завдання, оскільки вони забезпечують найважливіше право людини – право вибору свого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аносов І.П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект: монографія / І.П.Аносов. – К.: Твім інтер, 2003. – 391 с.
2. Балл Г.О. Діалогічні універсалії сучасного гуманізму / Г.О.Балл // Гуманітарні науки. – 2001. - № 1. – С. 4 – 11.
3. Білявський Г.О. Основи екологічних знань / Г.О.Білявський, Р.С.Фурдуй, І.Ю. Костіков. – К.: Либідь, 2000. – 336 с.
4. Гончаренко С. Гуманізація та гуманітаризація освіти / С. Гончаренко, Ю. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 2 - 8.
5. Концептуальні виміри екологічної свідомості / М.М. Кисельов, В.Л. Деркач, А.В.Толстоухов та ін. – К.: Парапан, 2003. – 310 с.
6. Образовательные технологи / Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Е.Б.Спасской. – СПб.: КАРО, 2001. – 214 с.
7. Скотна Н. Методологічні аспекти соціально-філософського аналізу розвитку цивілізації / Н.Скотна // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 51 – 55.

АНОТАЦІЯ

Троїцька Т.С., Тараненко Г.Г. Гуманістичні засади освітніх перетворень в Україні: сучасний методологічний вимір. У статті

зроблено спробу обґрунтувати необхідність доповнення гуманізму етичної методології сучасними детермінантами.

Ключові слова. Освітні перетворення, гуманізація освіти, модернізація освіти, екологічна свідомість сучасної людини, екологічний пріоритет.

АННОТАЦИЯ

Троїцка Т.С., Тараненко Г.Г. Гуманистические принципы образовательных превращений в Украине: современное методологическое измерение. В статье сделана попытка обосновать необходимость дополнения гуманизма этической методологии современными детерминантами.

Ключевые слова. Образовательные превращения, гуманизация образования, модернизация образования, экологическое сознание современного человека, экологический приоритет.

SUMMARY

Troitska T.S., Taranenko G.G. Humanistic principles of educational transformations in Ukraine: modern methodological measuring. In this article the attempt is made to substantiate the necessity of ethical methodology humanism supplement by modern determinants.

Key words. Educational transformations, humanization of education, modernization of education, ecological consciousness of modern man, ecological priority.